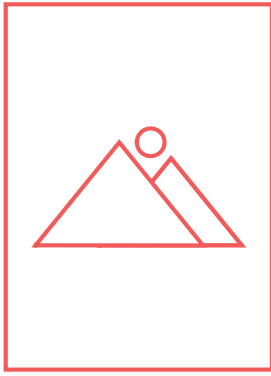

مهارت‌های معلمی در دنیای مجازی

رقیه سلیمه‌دهدار
کارشناس تعلیم و تربیت

اشاره

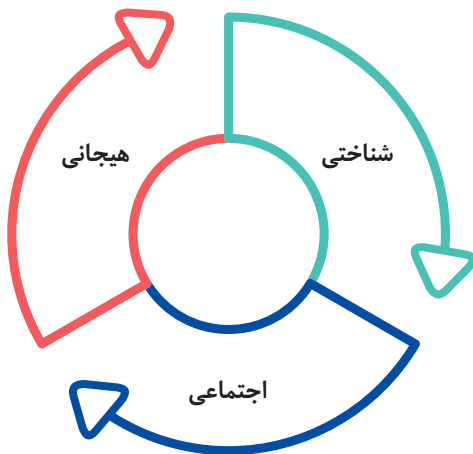
تا پیش از اینکه آموزش مجازی به صورت رسمی بخشی از فرایند یاددهی-یادگیری را به خود اختصاص دهد، ذهن، مهارت‌های شناختی، توجه، حافظه کاری، حافظه بلندمدت و مواردی از این دست مورد توجه معلمان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت بوده است. هر چند ماهیت این موارد و اشتراک آن‌ها با یادگیری عملاً تغییری نکرده، اما شرایط آموزش مجازی به گونه‌ای است که موجب تغییراتی در روند یادگیری و ارتباط آن با مهارت‌های شناختی شده و به همین سبب ضرورت توجه و تأمل روی توانمندی‌های معلمی را نیز به وجود آورده است. این نوشته به موضوع مهارت‌های معلمی مبتنی بر آموزش مجازی با تکیه بر ویژگی‌های شناختی دانش‌آموزان اختصاص دارد.

کلیدواژه‌ها: طراحی آموزشی، معلمی، آموزش مجازی، مهارت‌های شناختی، نظریه ذهن

مهارت‌های شناختی

مهارت‌های شناختی توانایی‌های اصلی مغز برای تفکر، خواندن، یادگیری، به یاد آوردن، استدلال و توجه هستند. از طریق این مهارت‌ها اطلاعات را دریافت و ادراک می‌کنیم و نیز با پردازش آن‌ها می‌توانیم به حل مسئله و تصمیم‌گیری دست بزنیم.

برای یادگیری به سه فرایند شناختی، اجتماعی و هیجانی نیازمند هستیم و در واقع یادگیری حاصل تعامل این سه فرایند است. فرایندهای هیجانی و اجتماعی از احساسات و تمایلات فرد و نیز تعاملاتی که با اطرافیان دارد، نشأت می‌گیرد. معلم حرفه‌ای به این سه نوع فرایند توجه نشان می‌دهد. با این همه مهارت‌های شناختی از جمله مواردی هستند که همواره از پیچیدگی خاصی برخوردار بوده‌اند.

توجه و آموزش مجازی

از جمله ویژگی‌های آموزش مجازی این است که معلم بتواند توجه فعال دانش‌آموز را به محتوا و مسیر یادگیری هدایت کند و این امر به دلیل حضور نداشتن معلم و دانش‌آموزان در یک مکان با دشواری‌هایی روبه‌روست. برای کاستن از این دشواری‌ها راهکارهای زیر توصیه می‌شوند:

۱. مطالب درسی یک ساعت آموزشی را به مراحل و اجزای خرد تقسیم کنید.
۲. از دانش‌آموزان بخواهید درباره هر بخش از آموزش نظر دهند و درباره موضوع بحث کنند.
۳. پرسش کنید و از پاسخ‌های دانش‌آموزان و نیز تحلیل پاسخ توسط دیگران استقبال کنید.
۴. اطمینان حاصل کنید برای رفتن به مرحله بعدی یادگیری، همه دانش‌آموزان از آمادگی لازم برخوردار هستند.
۵. شیوه کار، اصول ادامه مسیر و قوانین را برای دانش‌آموزان کاملاً تشریح کنید و آن‌ها را با ابهام رها نکنید.
۶. مراقب بار شناختی اضافی و نامطلوب باشید^۱ برای مثال، برای دریافت تکلیف‌های دانش‌آموزان، نظراتشان و دیگر موارد، یک راه ارتباطی تعیین کنید یا به طور مداوم زمان ارسال فایل‌ها را برای دانش‌آموزان تغییر ندهید.

انعطاف‌پذیری شناختی

انعطاف‌پذیری شناختی به توانایی و مهارت مغز برای عبور از یک مفهوم به مفهومی دیگر یا انتقال بین موضوع‌ها اشاره دارد. برای مثال، فرض کنید در حین تدریس یکی از همکاران به شما پیام می‌دهد تا از وقوع رخدادی در خصوص یکی از دانش‌آموزان شما را مطلع کند. در چنین شرایطی، فردی که می‌تواند ضمن تمرکز بر کلاس، متوجه پیام شود، انعطاف‌پذیری شناختی دارد.

انعطاف‌پذیری شناختی، به‌عنوان توانایی تغییر تفکر (شناخت) یا مجموعه تفکرات برای تطبیق‌پذیری با موقعیت‌های جدید موردنظر تعریف می‌شود. در تغییر شرایط یادگیری مانند آموزش مجازی، به انعطاف‌پذیری شناختی دانش‌آموزان نیز بسیار نیاز داریم.

«انعطاف‌پذیری شناختی»
توانایی تغییر تفکر (شناخت)
یا مجموعه تفکرات برای
تطبیق با موقعیت‌های
جدید است

راهکارهای تقویت انعطاف‌پذیری شناختی

۱. اجازه دهید دانش‌آموزان هر مسئله یا پرسش را به گونه‌های متفاوت پاسخ دهند و در عین حال از پاسخ‌های متنوع مطلع شوند.
۲. برای اینکه موضوع یا مفهومی را آموزش دهید، آن را از جوانب مختلف بازنمایید، به شکلی که دانش‌آموزان زاویه‌های گوناگون برای درک مفهوم را دریافت کنند.
۳. برای انجام برخی فعالیت‌های یادگیری چارچوب‌ها را کاهش دهید. هر جا نیازی به رعایت برخی موارد نیست، آن‌ها را نادیده بگیرید و به این ترتیب اجازه دهید دانش‌آموزان با آزادی عمل بیشتری به فعالیت بپردازند و از خلاقیت خود بهره‌مند شوند.
۴. برای ارائه فعالیت‌های یادگیری و نیز در روش تدریس، از خلاقیت خود استفاده کنید تا آنچه در اختیار یادگیرندگان قرار می‌دهید از تنوع بالایی برخوردار باشد.
۵. تا حد امکان، انجام کارهای مستمر و معمول کلاس را برای دانش‌آموزان قابل پیش‌بینی و برنامه‌ریزی کنید، به شکلی که ذهن آن‌ها بتواند بدون درگیری اتفاق بعدی را پیش‌بینی کند و به جای آن توان ذهنی خود را درگیر یادگیری مطالب جدید و بهره‌مندی از خلاقیت لازم کند.
۶. با توانمندسازی دانش‌آموزان و مسلط شدن آن‌ها در استفاده

تجربه کلاسی

یکی از شکایت‌های دانش‌آموزان و البته برخی معلمان در آموزش مجازی این است که حریم زمانی برای ایجاد ارتباط تعیین نشده است. برخی معلمان در هر ساعت از شبانه‌روز تکلیف و پیام جدیدی را بارگذاری می‌کنند و برخی دانش‌آموزان نیز برای ارسال پرسش، اشکالات یا هر پیام دیگری، مقید به زمان معین نیستند. این امر در ایجاد آشفتنگی ارتباطی تأثیرگذار است و به نوعی بار شناختی و حس نامطلوب در روند یادگیری را هم به همراه دارد. به‌منظور رفع این مشکل، به جز موارد استثنایی که ممکن است در کل سال یک یا دو بار اتفاق بیفتد، برای هر گونه تبادل تکلیف، پیام و ... با مشورت دانش‌آموزان بازه زمانی در نظر گرفتیم و همگی آن را رعایت کردیم.

فعالیت یادگیری برای دانش‌آموزان است. به این منظور لازم است دانش‌آموزان را با گزاره‌هایی مواجه سازید که به آن‌ها امکان ارزیابی فایده هر اقدام یا موضوع یادگیری را بدهند تا آن‌ها بتوانند نظر و برداشت خود را بیان کنند.

از ابزارهای آموزشی مجازی و نرم‌افزارهای مورد نیاز، کمک کنید دانش‌آموزان با احساس تبحر، از تمام توان خود و ظرفیت برنامه‌های مجازی برای تولید خلاقانه استفاده کنند.

۷. برای تمرین و تکرار درس‌ها و کمک به انتقال مفاهیم به حافظه بلندمدت، از دانش‌آموزان بخواهید شیوه‌های خلاقانه‌ای را پیشنهاد دهند و از آن‌ها بهره‌مند شوید.

تجربه کلاسی

برای اینکه دانش‌آموزان بتوانند نظراتشان را مطرح سازند، با هم بحث و گفت‌وگو کنند و ارتباط بیشتری داشته باشند، با هماهنگی مدرسه، بخشی از برنامه مدرسه را به گفت‌وگوی آزاد اختصاص دادم و به دانش‌آموزان اعلام کردم که می‌توانند به صورت اختیاری در این جمع شرکت کنند و حرف بزنند. برای موضوع‌های گفت‌وگو عنوان مشخصی از قبل تعیین نمی‌شود و در واقع هر موضوع بر اساس حال دانش‌آموزان و آنچه تمایل به بیان آن دارند، دنبال می‌شود.

نظریه ذهن

یکی از اقدامات ضروری معلمان در فرایند یاددهی-یادگیری، کسب آگاهی از وضعیت ذهنی دانش‌آموزان است. این کار در مدل‌های حضوری آموزش ساده‌تر امکان‌پذیر است، اما در آموزش مجازی، به دلیل نبود ارتباط رودررو با مخاطبان، لازم است معلم از راه‌های دیگری متوجه حالات ذهنی یادگیرنده شود.

به صورت کلی، توانایی نسبت‌دادن حالت‌های ذهنی، یعنی نیت‌ها، احساس‌ها، خواسته‌ها و باورها به خود و دیگران، و درک اینکه حالات ذهنی دیگران می‌تواند متفاوت از حالات ذهنی خود فرد باشد، اصطلاحاً «نظریه ذهن» (TOM) نامیده می‌شود. در شرایط آموزش مجازی، توجه به نظریه ذهن و توسعه آن می‌تواند بر رشد شناختی-اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد و تا اندازه‌ای نقیصه کاهش ارتباطات اجتماعی را جبران کند.

راهبردهای توسعه نظریه ذهن

- از مشارکت دانش‌آموزان در برنامه‌ریزی و اجرای برنامه آموزشی استفاده کنید و هر برنامه که امکان حضور و اجرا توسط دانش‌آموزان را دارد، به آن‌ها محول کنید. در عین حال در دریافت نظرها و پیشنهادهای دانش‌آموزان و مشارکت در عقاید و برداشتهای آنان در همه زمینه‌های آموزشی و برنامه‌های اجرایی دریغ نکنید.
- از جمله راه‌های توسعه نظریه ذهن، استفاده از نظرات دانش‌آموزان در ارزیابی ایده‌ها و پیشنهادهاست. امکان دارد در بخش ایده‌سازی و ایده‌یابی دچار محدودیت‌هایی باشید، اما اگر موارد پیشنهادی را که ممکن است حاصل نظر خودتان باشد در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید و از آن‌ها برای ارزیابی ایده‌ها کمک بگیرید، در این صورت زمینه لازم برای مشارکتی فعال و سازنده فراهم ساخته‌اید.
- یکی دیگر از زمینه‌های مؤثر در جلب مشارکت دانش‌آموزان و تبادلات اجتماعی آن‌ها، توجه‌دادن به میزان سودمندی هر

جمع‌بندی

«یادگیری» مبتنی بر ذهن و فرایند آن است و به همین دلیل با تغییر شیوه آموزش و همراه شدن با آموزش مجازی، چاره‌ای جز شناسایی راهکارهای تقویت یادگیری مبتنی بر نظریه ذهن، مهارت‌های شناختی و انعطاف‌پذیری شناختی نیست. ممکن است معلم در خصوص سایر مؤلفه‌ها در طراحی آموزشی از تبحر خوبی برخوردار باشد، اما تا زمانی که به درستی فرایند یاددهی-یادگیری را با ویژگی‌های ذهنی مخاطبان همراه و متناسب نسازد، از نتایج بالایی برخوردار نخواهد بود.

مقاله مکمل

فیلم مکمل

مقاله مکمل

پی‌نوشت‌ها

۱. در مجلات رشد فناوری سال جاری به موضوع بار شناختی پرداخته شده است.

2. Theory of Mind